

Prof. univ. dr. ION CRAIOVAN

TRATAT DE TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

*Ediția a V-a,
revăzută și adăugită*

Universul Juridic
București
-2023-

CUPRINS

Cuvânt-înainte	23
TITLUL I. CULTURI, CIVILIZAȚII ȘI DREPT. PARTICULAR ȘI UNIVERSAL ÎN DREPT	27
Capitolul I. Cultură, civilizație și drept	27
1. Coordonate conceptuale.....	27
2. Simbolistica dreptului și a justiției	30
Capitolul II. Momente din istoria dreptului în contextul culturii și civilizației universale	33
<i>Secțiunea I. Începuturi. De la animalitate spre umanitate.</i>	
<i>Reguli juridice în germene</i>	33
<i>Secțiunea a II-a. Antichitatea</i>	37
1. Dreptul în Mesopotamia. Codul lui Hammurabi	37
2. Dreptul în Egiptul antic. Despre procedura de judecată	39
3. Dreptul și justiția în India antică. „Legile lui Manu”	40
4. Dreptul în China antică. Unele particularități ale regimului juridic chinez.....	43
5. Dreptul în antichitatea greacă. Polisul – orașul stat – democrația ateniană și justiția.....	45
6. Dreptul în antichitatea romană. Diviziunile și izvoarele dreptului roman	47
6.1. Diviziunile dreptului roman	49
6.2. Izvoarele dreptului roman.....	50
6.2.1. Legea celor XII Table.....	50
6.2.2. Jurisprudența	51
6.2.3. Alte izvoare ale dreptului roman	53
<i>Secțiunea a III-a. Evul mediu</i>	54
1. Secvențe juridice medievale	54
2. Tribunalul Inchiziției	56
3. Tribunalele secrete	57
4. Procesele intentate animalelor	58
Capitolul III. Un tablou caleidoscopic al marilor sisteme de drept în epoca modernă și contemporană	61
1. Criterii și tipologie	61
2. Marele sistem de drept romano-germanic	62
2.1. Dreptul românesc.....	65
3. Marele sistem de common-law	67
3.1. Common-law în Anglia	67
3.2. Dreptul Statelor Unite ale Americii	70
4. Dreptul Uniunii Europene – realitate tipologică contemporană	71
5. Marele sistem de drept „socialist”	74

6. Sistemele juridice religioase și tradiționale	75
6.1. Dreptul musulman	76
6.2. Dreptul hindus	77
6.3. Dreptul japonez tradițional	78
6.4. Dreptul african cutumiar	78

TITLUL II. PANORAMA GÂNDIRII JURIDICE. GÂNDITORI, ȘCOLI ȘI CURENTE DESPRE UNIVERSUL JURIDIC .....

80

Capitolul I. Momente din istoria gândirii juridice	80
<i>Secțiunea I. Din antichitate</i>	80
1. Moise (sec. XV sau XIII a. Ch.)	80
2. Solon (640 a. Ch. – 558 a. Ch.)	82
3. Socrate (469-399 a. Ch.)	84
4. Platon (427-347 a. Ch.)	85
4.1. Criton	88
5. Aristotel (384-322 a. Ch.)	89
5.1. Etica nicomahică	91
6. Cicero (106-43 a. Ch.)	93
6.1. Despre legi	95
<i>Secțiunea a II-a. Din evul mediu</i>	97
1. Aureliu Augustin (354-430)	97
2. Toma d'Aquino (1228-1274)	97
<i>Secțiunea a III-a. Din epoca modernă</i>	100
1. Machiavelli (1469-1527)	100
2. Jean Bodin (1530-1596)	101
3. Hugo Grotius (1583-1645)	102
4. Thomas Hobbes (1588-1679)	103
5. John Locke (1623-1704)	104
6. Charles Montesquieu (1689-1755)	105
6.1. Despre spiritul legilor	106
7. Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)	107
8. Immanuel Kant (1724-1804)	109
8.1. Scrieri moral-politice	113
9. Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831)	116
9.1. Principiile filosofiei dreptului	118
10. Friedrich Karl von Savigny (1779-1861)	120
11. Rudolf von Ihering (1818-1892)	121
11.1. Lupta pentru drept	122
<i>Secțiunea a IV-a. Din epoca contemporană</i>	124
1. Emile Durkheim (1858-1917)	124
2. Eugen Ehrlich (1862-1922)	125
3. François Génys (1861-1954)	126
4. Nicolae Titulescu (1882-1941)	129
5. Mircea Djuvara (1886-1944)	130
6. Giorgio del Vecchio (1878-1970)	133
6.1. Justiția	134

7. Hans Kelsen (1881-1973).....	136
7.1. Teoria generală a statului.....	140
8. Jean Carbonnier (1908-2003).....	142
9. Herbert L.A. Hart (1907-1992).....	143
10. John Rawls (1921-2002).....	146
11. Jurgen Habermas (n. 1929).....	148
12. Jacques Derrida (1930-2004).....	150
Capitolul II. De la gânditori la școli și curente în universul juridic	152
1. Școala dreptului natural.....	152
2. Idealismul în drept	154
3. Școala istorică a dreptului.....	156
4. Orientarea biologică în drept	156
5. Pozitivismul în drept	157
5.1. Utilitarismul.....	158
5.2. Pozitivismul sociologic.....	158
5.3. Pozitivismul pragmatic.....	158
5.3.1. Realismul juridic american	158
5.3.2. Realismul juridic scandinav.....	159
5.4. Pozitivismul analitic	161
6. Postmodernismul juridic.....	161
TITLUL III. LOCUL ȘI ROLUL DREPTULUI ÎN SOCIETATE.....	165
Capitolul I. Identitatea dreptului reflectată în definițiile dreptului.....	165
Capitolul II. Factorii de configurare a dreptului. Despre fundamentele dreptului.....	173
Capitolul III. Esență, conținut și formă în drept	175
Capitolul IV. Scop, ideal și funcție în drept.....	177
Capitolul V. Finalitățile dreptului.....	184
TITLUL IV. DREPTUL ÎN SISTEMUL NORMATIV SOCIAL.....	191
Capitolul I. Normă și societate	191
Capitolul II. Ordinea normativă și sistemul normativ social.....	193
Capitolul III. Ordinea juridică – ordine normativă specifică.....	196
Capitolul IV. Principalele tipuri de norme sociale din perspectivă juridică	199
1. Normele tehnice	199
2. Normele obișnuielnice	199
3. Normele de conviețuire socială.....	200

4. Normele deontologice.....	200
5. Normele organizațiilor sociale nestatale	201
Capitolul V. Normele morale și normele juridice	202
Capitolul VI. Religie și drept.....	206
<i>Secțiunea I. Homo religiosus. Religie și religii .....</i>	<i>206</i>
1. Iudaismul	207
2. Creștinismul.....	207
3. Islamismul	208
4. Hinduismul.....	209
5. Budhismul.....	209
<i>Secțiunea a II-a. Drept și religie. Evoluția raporturilor dintre normele juridice și normele religioase.....</i>	<i>210</i>
TITLUL V. DREPTUL ȘI STATUL	213
Capitolul I. Considerații generale despre stat	213
Capitolul II. Corelația stat – drept	219
Capitolul III. Drept și putere politică	220
Capitolul IV. Statul de drept	222
1. „Stat de drept” – percepții, definiții și trăsături definitorii	222
2. Statul de drept – idee, modele și construcție.....	226
3. Existența contemporană a statului de drept între dificultăți și perspective.....	227
TITLUL VI. CUNOAȘTEREA DREPTULUI	230
Capitolul I. Perspective, forme și niveluri de cunoaștere juridică	230
Capitolul II. Drept, juridicitate, fenomen juridic.....	233
Capitolul III. Doctrină juridică și/sau știință juridică?	235
Capitolul IV. Sistemul științelor juridice. Implicații privind obiectul cunoașterii juridice.....	240
1. Statutul epistemologiei juridice	242
1.1. Anexă: Demersul științific în drept-studiu doctrinar*	245
2. Raționalitatea științifică în aria juridicității	258
2.1. Anexă – Raționalitatea în drept – studiu doctrinar	262
3. Paradigmele cunoașterii juridice.....	277
3.1. Paradigma normativității juridice	278
3.2. Paradigma centrată pe conceptele juridice	279
3.3. Paradigma fondului moral al dreptului.....	279
3.4. Paradigma centrată pe comportamentul actorilor juridici	281

3.5. Paradigma „noii revoluții a dreptului” în societatea globală	282
3.6. Anexă: Afectivitatea în drept-studiu doctrinar	287
4. Cunoașterea juridică actuală, abordarea interdisciplinară și stilul integrativ	294
Capitolul V. Proiectul cercetării științifice în drept – perspective, criterii, standarde și inovare	298
1. Perspectiva legiuitorului român asupra activității de cercetare științifică	298
2. Proiectarea cercetării științifice în drept și dimensiunea sa metodologică	302
3. Cercetarea științifică în drept și acțiunea socială eficientă	302
3.1. Cercetarea științifică – cunoaștere științifică în acțiune. Schița proiectului epistemologic tradițional	303
3.1.1. Problema științifică	303
3.1.2. De la ipoteza științifică la teoria științifică	305
3.1.3. Teorie, argumentare și discurs în domeniul juridic	307
3.2. Abordări și tipuri în cercetarea juridică	314
3.2.1. Cercetarea de tip socio-juridic	314
3.2.2. Proiectul de cercetare în domeniul filosofiei dreptului	319
Capitolul VI. Metodologia cercetării științifice în drept	324
1. Metodologia ca temă de reflecție în doctrina juridică românească	324
2. Metoda – semnificații și evoluții conceptuale	330
3. Abordări privind metoda în filosofia contemporană	332
4. Orizonturi și opțiuni metodologice în filosofie și știință	335
5. Din „labirintul” metodelor la selectarea metodologică a regulilor în cercetarea juridică	341
Capitolul VII. Unele metode care pot fi aplicate în cunoașterea și acțiunea juridică	347
1. Metoda logică	347
2. Metoda istorică	352
3. Metoda sociologică	356
4. Metoda comparativă	361
5. Metoda sistemică	362
6. Metoda informațional – comunicațională	365
Capitolul VIII. Validitatea cunoașterii juridice	371
1. Despre sensurile validității	371
2. Validitatea logică în domeniul juridic	371
3. Criteriile și semnificațiile adevărului din perspectiva validării demersului științific	372
4. Pluralitatea criteriilor de validare și demersul științific în domeniul juridic	375

Capitolul IX. Revoluția informatică și dreptul	379
1. Informație, informatică și societate informațională.....	379
2. Calculatoarele și dreptul	380
3. Criminalitatea informatică și dreptul informatic	385
4. Internetul din perspectiva juridicității.....	387
5. Inteligența artificială (IA) și dreptul.....	389
5.1. Inteligența artificială (IA) – coordonate conceptuale	390
5.2. IA între viziune și impact asupra vieții sociale.....	392
5.3. IA și dreptul în competiția strategică pentru configurarea societății contemporane și a viitorului umanității.....	394
Anexă	396
Capitolul X. Filosofia dreptului și știința juridică	402
1. Filosofia ca mișcare liberă a spiritului	402
2. Filosofie și știință	403
3. Filosofie și drept. Obiectul și problematica filosofiei dreptului.....	404
4. Filosofia dreptului și teoria generală a dreptului	408
Capitolul XI. Incursiune metodică în domeniul teoriei generale a dreptului	410
1. Întrebări	410
2. Problematică	411
3. Obiect	412
4. Itinerare	412
Capitolul XII. Teoria generală a dreptului – de la abordări doctrinare la disciplină de învățământ	417
1. Evoluții și interogații.....	417
2. Statutul actual al teoriei generale a dreptului ca disciplină de învățământ.....	421
Capitolul XIII. Învățând dreptul	424
1. Fundamente și obiective.....	424
2. Despre strategia studiului	426
3. Atitudinea față de metodele și tehnicile de muncă intelectuală	429
4. Limbajul juridic – limbaj specializat. Implicații metodologice.....	431
5. Spre un arsenal metodologic propriu.....	432
5.1. Metoda carteziană.....	433
5.2. Studiul de caz	433
5.3. Instruirea programată.....	434
5.3.1. E-Learning	435
5.4. Eroarea, resursă a cunoașterii	437
5.5. Autointerogație și problematizare.....	437
5.6. Producția de idei – metoda lui A. Osborn.....	439
5.7. Inepuizabilitatea lecturii.....	440

5.8. Judecați-l pe ... Iago!	441
6. Comportamentul metodic și factorii de personalitate	442
Capitolul XIV. De la învățarea dreptului la practicarea dreptului. Despre profesiile juridice în România	446
TITLUL VII. CONCEPTE DEFINITORII ALE DREPTULUI	451
Capitolul I. Principiile dreptului.....	451
1. Concept, origini, importanță	451
2. Clasificarea principiilor dreptului	452
3. Prezentarea unor abordări sistematice ale principiilor generale ale dreptului.....	453
Capitolul II. Norma juridică	456
1. Conceptul de normă juridică și trăsăturile acesteia	456
2. Structura normei juridice	459
3. Unele exigențe formale și informale ale normei juridice	462
4. Clasificarea normelor juridice	464
5. Acțiunea normelor juridice în timp	466
6. Acțiunea normelor juridice în spațiu și asupra persoanelor	470
Capitolul III. Izvoarele dreptului	474
1. Conceptul de izvor al dreptului	474
2. Obiceiul juridic (cutuma)	476
3. Legea și celelalte acte juridice normative	479
4. Alte izvoare ale dreptului	486
4.1. Precedentul judiciar și practica judiciară	486
4.2. Contractul normativ	490
4.2.1. Contractul colectiv de muncă	491
4.2.2. Tratatul internațional	491
4.3. Doctrina juridică	493
4.4. Actele normative ale unor organizații nestatale	494
Capitolul IV. Raportul juridic	496
1. Conceptul raportului juridic	496
2. Subiectele raportului juridic	498
3. Conținutul raportului juridic	500
4. Obiectul raportului juridic	502
5. Faptele juridice	503
Capitolul V. Sistemul dreptului	505
1. Conceptul sistemului dreptului	505
2. Componentele de sistem ale dreptului	506
3. Diviziunile generale ale dreptului	508
4. Ramurile dreptului contemporan și ale dreptului român	510
5. Impactul produs de noile coduri asupra dreptului român	514

Capitolul VI. Tehnica elaborării normelor juridice	523
1. Tehnică legislativă și tehnică juridică.....	523
2. Concepte și procedee de tehnică legislativă	525
3. Principiile procesului de elaborare a actelor normative	526
4. Părțile constitutive și structura internă a actelor normative.....	527
5. Limbaj și stil în elaborarea actelor normative	529
6. Sistematizarea actelor normative	534
7. Codificarea între simplificare, inovare și drept inteligent.....	534
Capitolul VII. Realizarea dreptului	540
1. Conceptul realizării dreptului	540
2. Formele realizării dreptului	541
3. Aplicarea dreptului de către organele competente	542
4. Aplicarea dreptului prin analogie	544
Capitolul VIII. Interpretarea normelor juridice	545
1. Conceptul interpretării normelor juridice	545
2. Formele (felurile) interpretării normelor juridice	546
3. Metodologia interpretării normelor juridice.....	548
4. Rezultatele interpretării.....	552
5. Spiritul și litera legii. Abuzul de drept și fraudă la lege	552
6. Câteva coordonate contemporane privind interpretarea juridică	553
7. Anexă: Interpretare și hermeneutică în drept – studiu doctrinar	557
Capitolul IX. Răspunderea juridică	563
1. Conceptul răspunderii juridice	563
2. Formele răspunderii juridice	565
3. Condițiile răspunderii juridice.....	571
TITLUL VIII. PROTAGONIȘTII FENOMENULUI JURIDIC	575
Capitolul I. Homo juridicus – dimensiunea juridică a existenței umane	575
Capitolul II. Autoritatea judecătorească	581
Capitolul III. Procesul judiciar	584
1. Procesul penal.....	584
2. Procesul civil	587
3. Unele coordonate contemporane ale activității jurisdicționale	590
Capitolul IV. Sancțiunea juridică	593
TITLUL IX. DREPTUL ȘI VALORILE SOCIALE	597
Capitolul I. Scurtă incursiune în lumea valorii	597
Capitolul II. Pluralismul valorilor sociale	601

Capitolul III. Despre perspectiva axiologică sistemică	603
Capitolul IV. Drept și valoare.....	605
1. Norma juridică și valoarea	605
2. Faptul juridic și valoarea	606
3. Raportul juridic și valoarea	607
TITLUL X. UN POSIBIL SISTEM VALORIC MINIMAL CARE ORIENTEAZĂ DREPTUL	609
Capitolul I. Adevărul juridic	610
1. Dimensiunile adevărului.....	610
2. Statutul axiologic al adevărului	611
3. Adevăr și juridicitate	613
Capitolul II. Libertatea din perspectiva juridicității.....	615
1. Ideea de libertate și coordonatele ei valorice.....	615
2. Libertate și drept.....	616
Capitolul III. Justiția – valoare originară a dreptului	619
Capitolul IV. Securitatea juridică.....	628
Capitolul V. Binele public	629
Capitolul VI. Demnitatea umană – expresie valorică sincretică a finalităților dreptului.....	631
TITLUL XI. DREPTUL ȘI CONTEMPORANEITATEA.....	632
Capitolul I. Despre drepturi și libertăți la începutul mileniului al III-lea	632
1. Considerații generale despre problematica drepturilor omului.....	632
2. Drepturile omului – garanții și vulnerabilități	635
3. Drepturile omului între apologie și manipulare.....	638
4. Elemente privind strategia de viitor în materia drepturilor omului	640
Capitolul II. Tendințele viitorului și provocările adresate dreptului.....	642
Bibliografie selectivă	645

TITLUL I

CULTURI, CIVILIZAȚII ȘI DREPT. PARTICULAR ȘI UNIVERSAL ÎN DREPT

Capitolul I

Cultură, civilizație și drept

1. Coordonate conceptuale

Cultura este un termen „atât de încărcat de valori diverse, încât rolul său variază simțitor de la un autor la altul și pentru care s-au găsit peste 200 de definiții”¹. Abordarea complexă a culturii a relevat faptul că aceasta cuprinde ansamblul fenomenelor social-umane care apar ca produse cumulative ale cunoașterii și, totodată, ca valori sintetice².

Ca fenomen specific uman, cultura este un sistem de momente constitutive, funcții, dimensiuni, între care sunt definatorii pentru caracterizarea conceptului de cultură cel puțin următoarele:

1. Activitatea de cunoaștere reprezintă o premisă necesară și totodată un element constitutiv în orice act de cultură.

Cunoașterea nu este, însă, suficientă prin ea însăși pentru a da o imagine unitară a ceea ce este cultura. Valoarea ne apare ca o împlinire a cunoașterii, în care produsul cunoașterii se raportează la om, la nevoile, năzuințele, scopurile acestuia. Așadar, înainte de a fi întruchipare valorică, implicând apreciere, judecată de valoare, cultura este cristalizare a cunoașterii. Cele două momente se implică reciproc în definirea culturii: dacă valoarea este precedată și condiționată de cunoaștere, aceasta din urmă duce cu necesitate, pe scara societății la valoare. Produsele cunoașterii sunt prin însăși esența și geneza lor susceptibile de o valorizare pe planul umanului, sunt deci valori potențiale sau actuale pentru om.

2. Faptele de cultură implică o virtute specifică a omului – creativitatea, principiul de geneză al valorilor atât la scară filogenetică (a omului ca specie), cât și la scară ontogenetică (a omului ca individ). În calitate de creator, ca și de receptor al culturii, omul trebuie să acționeze ca persoană liberă, dar totodată și ca ființă socială.

3. Valorile culturale se realizează și se desăvârșesc prin intermediul comunicării, al circulației și interpretării lor în modurile de viață și muncă ale oamenilor, în universul spiritual al acestora. O valoare culturală nereceptată de nimeni, care nu devine o componentă a individualităților și comunităților umane, se neagă pe sine ca valoare.

4. Cultura este „un sistem deschis dar integrat și coerent de valori” iar civilizația este „sensul activ al culturii și vocația universală a omului”. O valoare culturală sau

---

¹ A. Moles, *Socio-dinamica culturii*, Ed. Științifică, București, 1974, p. 45.

² A. Kroeber, K. Kluckhohn, *Culture, A critical review of concepts – and definitions*, Vintage Books, New York, 1952.

un sistem de valori reprezintă o posibilitate de civilizație, dar realitatea însăși a civilizației presupune realizarea funcției sociale a valorilor culturale, integrarea lor în toate compartimentele vieții sociale, civilizația fiind în fapt „cultura pătrunsă în toate celulele vieții sociale”¹.

5. Principala modalitate prin care se realizează, la scară socială, funcția civilizatoare a culturii este tehnica, ea însăși o valoare culturală. Cultura tehnică este, în orice perioadă istorică, în orice societate, parte inseparabilă a culturii și în același timp tehnica fiind un important factor de civilizație, mijloc de a amplifica puterile fizice și cele intelectuale ale omului.

6. În orice cultură ipostazele omului în calitate de ființă culturală reprezintă un centru focalizator al întregului sistem de valori ce o caracterizează, iar „noțiunea de cultură păstrează întotdeauna un sens normativ și este sinonimă cu umanismul”².

Autorul Ovidiu Drîmbă, precizând că dihotomia civilizație – cultură nu înseamnă o opoziție dintre respectivele domenii și, cu atât mai puțin, o opoziție ireconciliabilă, ci o interrelație plasată sub semnul unor raporturi dialectice, consideră că tot ceea ce aparține orizontului satisfacerii nevoilor materiale, confortului și securității, înseamnă „civilizație”. În sfera ei, prin excelență de natură utilitară intră capitolele: alimentația, locuința, îmbrăcămintea (nu însă și podoabele), construcțiile publice și mijloacele de comunicație, tehnologia în general, activitățile economice și administrative, organizarea socială, politică, militară și juridică. De asemenea, educația și învățământul – dar în măsura în care aceste procese răspund exigențelor vieții practice. Cultura include în sfera ei atitudinile, actele și operele limitate – ca geneză, intenție, motivare și finalitate – la domeniul spiritului și al intelectului (...) În felul acesta, sferei culturii îi aparțin: datinile și obiceiurile, credințele și practicile religioase, ornamentele și divertismentele, operele de știință, filosofie, literatură și muzică, arhitectura, pictura, sculptura și artele decorative sau aplicate”³.

Perspectiva filosofică⁴ asupra culturii relevă, între altele, nevoia de a folosi termenul la plural având în vedere diversitatea culturilor, de neutralitate axiologică – a nu aprecia sau condamna culturile în lumina reprezentărilor noastre valorice, de a face distincții între folosirea într-o primă accepțiune globală a termenului de cultură – ca totalitate a vieții omului față de natură și accepțiuni particulare – viața culturală, cultura tinerilor, cultura pop ș.a., critica culturii aparține culturii ș.a. Filosofia culturii se raportează la trei cupluri conceptuale: cultură/natură – pune în evidență ceea ce nu este făcut de om și scapă cuprinderii sale; cultură/civilizație – care se raportează la aspecte dinlăuntru culturii, la urbanizarea tehnico-industrială (pentru Kant moralitatea reprezintă diferența specifică dintre cultură și civilizație); cultură/viață – o totalitate de fond care cuprinde atât cultura cât și civilizația.

Ca o cultură specializată, cultura juridică a fost definită ca „sistem de elemente materiale și spirituale care se raportează la sfera de acțiune a dreptului și se exprimă în conștiința juridică, conduita juridică licită sau ilicită, iar în sfera civilizației pot fi incluse opinia publică și lupta împotriva încălcărilor de lege”⁵.

¹ *Dicționar de filosofie*, Ed. Politică, București, 1978, p. 116-117, 168-169.

² *Larousse, Dicționar de filosofie*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1999, p. 68.

³ Ovidiu Drîmbă, *Istoria culturii și civilizației*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, vol. 1, p. 6.

⁴ Schnadelbach, H.; Martens E. (editori), *Filosofie*, Ed. Științifică, București, 1999, p. 405-435.

⁵ Sofia Popescu, *Quelques réflexions sur le rapport entre la vie culturelle de la société*, în *Revue roumaine des sciences sociales. Sciences juridiques*, tome 27, nr. 1/1983, p. 54.

Cultura, remarcă autorul Mark van Hoecke¹, se referă la ansamblul de tradiții, concepții, valori, principii, ideologii și perspective asupra lumii care guvernează o societate ori anumite grupuri din acea societate structurate profesional. În corelație cu dreptul se configurează cultura juridică, în sens restrâns, ca o cultură profesională a juriștilor, iar în sens larg, ca o cultură externă grupului profesional specializat și care evocă concepțiile existente în acea societate despre drept, justiție, instituții juridice. Cultura juridică în cel mai general sens, evocă patternurile juridice, relativ stabile, care orientează comportamentul social și atitudinile într-o societate.

Nucleul fiecărei culturi juridice – paradigma sa de bază – cuprinde punctele de vedere esențiale despre conceptul dreptului, izvoarele dreptului, metodologia dreptului, legitimitatea dreptului, mai general niște valori comune și o anumită perspectivă asupra lumii. Unele lucruri se schimbă, dar lent. Sunt persistente anumite înțelegeri asupra dreptului – esențiale pentru conceperea dreptului și a sistemului juridic. Nu există o cultură juridică pură, iar, în unele domenii dreptul tinde să devină un limbaj universal, ca de pildă contractele comerciale sau drepturile omului, care estompează specificitatea locală. Relațiile dintre diverse culturi juridice evoluează în termeni de conflict și armonizare, fiind mereu în devenire.

S-a apreciat că „dreptatea este elementul funcțional al culturii juridice, că numai cel dotat cu acest element gândește și acționează juridic și că este fără sens să propui să se realizeze cunoașteri juridice celor lipsiți de înțelesul valorilor juridice”. Iar, în continuare, același autor notează că: „Noi toți vedem în dreptate conștiința prin referire la «alter», iar în «alter» pe un om mai puțin pretențios decât cel leibnizian de «iubire de aproape al înțeleptului» și anume acela care îți cere să te transpui în poziția juridică adversă, să o apreciezi ca pe a ta și să le judeci pe amândouă de pe poziții egale”². S-au exprimat și rezerve cu privire la teza valorică în drept pe motiv că nu toate obiectivele urmărite au aceeași valoare, iar soluția adoptată depinde de temperamentul fizic și mental al subiecților, de educație, influența mediului, experiență, factori care au caracter individual și adesea inconștient și ca atare rămâne problematică încorporarea dreptului pozitiv la fundamente care pretind să impună tuturor concepțiile proprii ale câtorva³. Putem replica, împreună cu alte opinii, că selecția juridică este „constrânsă” să ierarhizeze valoric nu fără a fi lipsită de un criteriu obiectiv, ci din contră numai referindu-se comparativ la configurația anterioară a drepturilor și obligațiilor, la normele și principiile de drept, care integrează valori juridice consacrate⁴. Dreptul este generat, structurat și direcționat în indisolubilă legătură cu constelația de valori a timpului istoric în care este elaborat, el însuși accede – în anumite condiții – la statutul de valoare. Această osmoză configurează cultura juridică, parte integrantă a culturii, prin excelență univers spiritual, dar și al valorilor materiale, pe temeiul căreia, omul își afirmă și realizează esența sa umană ca specie.

---

¹ M. Van Hoecke, *Law as communication*, Hart Publishing, Oxford, Portland, Oregon, 2002, p. 56-58.

² I. Dobrinescu, *Dreptatea și valorile culturii*, Ed. Academiei Române, București, 1992, p. 21.

³ H. Battifol, *Problèmes de base de Philosophie du Droit*, L.G.D.J. Paris, 1979, p. 90.

⁴ I. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 23-24.